

ולכן, כל שהשרישו הזרעים, כולי עלמא לא פליגי שנידונים כגידולי הארץ. ואולי י"ל בשיטת רש"י, שכיון שזה שאדמת העציץ תחשב כקרקע, זהו רק מכח היניקה, א"כ כמו שלרבא יניקה לבד לא מועילה להיב במצוות התלויות בארץ, דאולינן בתר נופו ולא בתר נקבו, הוא הדין כדי שייחשב שמקום גידולו של הצמח בארץ (ע' ב'חידושי הגר"ח על הש"ס), צריך שיהא גדל בקרקע שבארץ ישראל ממש, ולא די בחיבור אדמה ע"י יניקה. משא"כ כשדנים על דיני האדמה עצמה (כלענין חרישה בשביעית) יש מקום לדונה כמחוברת לקרקע שלמטה, מצד יניקתה. לעצמה הועילה יניקתה ולא לגידולים).

'בדאשרוש כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי בדלא אשרוש. ובדאשרוש לא פליגי?...' – הדין כאן, אם נחלקו בדאשרוש, הוא רק כשהשורשים בלבד בארץ, אבל הצמח כולו, במקום פטור. ועל זה אמרו שכולם מודים שהולכים אחר השורש, ושאלו משני מקומות ותרצו. אולם אילן שגועו ועיקרו בארץ ונופו נוטה לחו"ל, משנה מפורשת היא (מעשרות ג, י) שדינו כגדל בארץ. ועל כך לא דנו כאן כלל. (שבט הלוי ח"ב קפו. ותמה על דברי החו"א (ערלה ב, ג) שכתב שאכן הנידון כאן הוא המקרה שבמשנה, אלא שלא נמנעו בגמרא מלפרש הדבר. אך נ"ל לכאורה שדברי החו"א מוכרחים, שהרי כשהזרעים השרישו דרך הנקב, ממילא עיקר הצמח הגדל בעציץ, גם הוא נידון כגדל בקרקע שבארץ ישראל, ורק נופו נוטה לחו"ל. ונידון זה קשור לשאלה שלמעלה, אם האדמה שבעציץ נחשבת כארץ שלמטה).

'אילן מקצתו בארץ ומקצתו בחוצה לארץ...' – בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (הל' תרומות א, כב –ב) הוכיח מכאן שאף לשיטת הרמב"ם שפירות הארץ שיצאו לחו"ל פטורין מן התרומה, אין זה אמור (עכ"פ להפקיע מהפירות לגמרי דין מעשר) בהבאת 'שליש-גידול' של הפירות. שהרי כאן הפירות שבצד חוצה לארץ, הביאו שלישי (שהוא הזמן שנכנסו לכלל חיוב מעשר) כשהיו בחו"ל. והאריך שם בהסברת יסוד הדברים.

ואמנם, בהגהות 'מים חיים' כאן כבר הרגיש בדבר, ונראה מדבריו שכיון שהפירות מחוברים לאילן, ומקצת האילן מחובר לארץ, נחלקו בזה גופא, אם הפירות נידונים כמי שיצאו חוץ, או שמא נחשבים כמזנחים בארץ ישראל, מפני חיבורם ויניקתם מהארץ.

ומה שלא דנו בדבר מצד 'זה וזה גורם – מותר' (לשיטת הראשונים שאומרים כן אף ב'דבר שיש לו מתירין) – עמד על כך בספר 'שערי ישר' (שער ג, סוף פרק כה), ויצא לחדש שבאיסור טבל לא שייך 'זה וזה גורם', שיש בדבר צד משפטי ולא ענין של איסור והתר גרידא, כי התורה זיכתה לשבט הלוי (או לעניים) חלק מסוים מן הגדל בארץ, ומפאת זכות זו שיש להם, חל איסור טבל. והוכיח שבענינים משפטיים, שבין אדם לחברו, גם אם יהיה מצב של 'זה וזה גורם', לא ניגרע בכך זכות ובעלות של שני הצדדים.

דף כג

'והוא שהיה גדול עומד על גביו' – כתבו הרבה אחרונים, שפשוט הדבר שאין מועיל 'גדול עומד על גביו' אלא כאן ובכל כיו"ב, אבל קנינים, גירושין וקדושין, לא יועילו בחש"ו גם אם יעמוד בן דעת על גביהם וילמדם. (וכבר העירו מדברי הירושלמי ריש תרומות, והסבירו שהמדובר שם לענין קידוש מי חטאת, ולא קידושי אשה. ועוד הסברים) ובהגדרת החילוק, נאמרו סגנונות שונים: יש לחלק בין 'דעת ורצון' ל'כוונה'; בין חלזות שעיקרן המעשה, והמחשבה של האדם אינה אלא תנאי צדדי, ובין אותן שעיקרן נפעלות ע"י מחשבתו ורצונו; בין דברים שאין טעונים אלא מחשבה ביחס להווה (ככוונת לשמה), לדברים שצריך האדם שיקול לטווח רחוק. (עפ"י בית מאיר אה"ע קכא; שו"ת חתם סופר אה"ע קנ; ישועות

יעקב קכא, ד; חדושי הגר"ח הלוי – יבום ד, טז; שערי ישר ז, ו; עונג יום טוב, ב; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב מז, בהגהה).

'אלא מעתה עובד כוכבים וישראל עומד על גביו הכי נמי דכשר?! וכי תימא הכי נמי, והתניא עובד כוכבים פסול?' – ואם תאמר, מנין שהמדובר בברייתא על עכו"ם שישראל עומד על גביו, שמא מדובר בעכו"ם סתם?

יש לומר, שאם כן, שדינם של חש"ו וגוי שוה, מדוע המשנה הזכירה רק חש"ו שכשר, ובאופן שגדול עומד ע"ג, ולא הזכירה עכו"ם, והברייתא הזכירה שעכו"ם פסול ובשלא עומד על גביו, ולמה לא נקטו הכל באופן אחד. (מהרש"א. וע' עוד מהר"ם שיף ותפארת שמואל)

'עובד כוכבים לדעתיה דנפשיה עבד' – בהגדרת מושג זה, מצינו כמה שיטות; גדולי הפוסקים כתבו שענין זה מצד הספק הוא, שמא הגוי לא עשה על דעת העומד על גביו, אלא על דעתו ורצונו שלו (בית יוסף אה"ע קעב, וכ"כ בשם המגיד משנה; בית שמואל קכג, ה; רעק"א). וכן דייקן מלשון רש"י בסוגיתנו. (פרי יצחק ח"ב נא; ר"צ הכהן בקונטרס 'דברי חלומות' ו; שו"ת אור לציון (לגר"ב) צ אבא שאול שליט"א) ח"א ב, ז. וקדמם כבר בתרומת הדשן רכח).

(ויש להבין עוד מדברי רש"י שגוי קטן או חרש, דינו כישראל קטן, כי דוקא בגדול בר דעת אמרינן דאדעתא דנפשיה עבד – ע' אמרי בינה או"ח ו ד"ה ולפי"ז; ספר הזכרון לגר"ח שמואלביך, בשיעורי הגרא"ב קאמיי – עמ' שעה).

ולפי זה, דן הגאון רבי עקיבא איגר, באופן שהגוי אמר בפירוש שעושה לשמה, שלכאורה נראה שגם אם בלבו כיוון אחרת, הלא 'דברים שבלב אינם דברים', ואין לנו להתחשב אלא עם מה שמגלה פיו. ואמנם ה'חכם צבי' (בשו"ת, א) כתב שאין אומרים כן, לפי שאנן סהדי שאינו מכוין לשמה (ובאופן שכזה אומרים 'דברים שבלבו ובלב כל אדם – הוי"ן דברים'), אך דחה זאת רעק"א, לפי שאינו אלא ספק ולא ודאי, כאמור, ואם כן, לא שייך לומר 'אנן סהדי' שמחשבתו הפוכה מדיבורו. (וכן תמה על החכ"צ בפרי יצחק שם והקשה כמה קושיות על דבריו. ושם י"ל שאנן סהדי' שאין פיו ולבו שוים תמיד, ושוב אין לומר 'דברים שבלב אינם דברים' בגוי בכגון דא, כי אין פיו מורה על מחשבתו).

אמנם, הגר"ח מבריסק כתב (בדעת הרמב"ם) שמושג זה אינו מצד אומדנא מציאותית גרידא, אלא יש כאן קביעה הלכתית, שכיון שאדעתא דנפשיה עבד', אין מעשיו מתייחסים אחר האדם המצווה, וממילא אין בו תורת 'לשמה' כל עיקר, גם אם יכוין במחשבתו לשמה, לפי שאינו בתורת גטין וקדושין. סברא זו מובאת גם בחזון איש (או"ח ו, י), בבאור שיטת הרא"ש.

(ובאור 'עכו"ם' אדעתא דנפשיה קעבד' יתפרש לפי זה, שלגבי גוי, כשם שאינו בתורת שליחות, כך לא חל בו דין 'ציווי הבעל', שגם זה הוא 'חלות דין' ולא ציווי גרידא (והראיה מ'אומר אמרו' שפסול, שצריך שישמעו מפיו דוקא ולא מועיל אפילו ע"י שליח לצוות) – חידושי ר' אריה לייב (מאלין) – מד).

וכתב הגר"ח (מהגרש"ז) להוכיח זאת, ממה שהשוה הרמב"ם (גירושין ג, טו) דין מחלל שבתות לגוי לענין זה. ואם היה כאן ענין של אומדנא, מה השייכות לדין מומר לחלל שבתות? אלא ודאי יש כאן ענין דיני, שכל שאינו בתורת הדבר, לא שייכת בו כוונת 'לשמה' באותו דבר. (ולענין מומר בהבאת הגט, כתב מהר"ם שיף שנחשב בתורת הדבר, ולכך לא אמרה המשנה 'ישראל ונהיה עכו"ם וחור בו', כמו 'פקח ונתחרש וחור ונתפקח'. ויל"ע מאי שנא בכתיבה, שנחשב 'אינו בתורת'. אולם בין כך לשיטת הרמב"ם (גירושין ו, ז) פסול הוא לשליחות הגט מצד 'עובר עבירה').

לשיטה זו, שהגוי מופקע הוא מענין 'לשמה', אף אם יאמר הגוי בפרוש – לא יועיל הדבר, כמובן. (וע"ע רא"ש הל' ספר תורה, ג; טשו"ע משנ"ב ובאה"ל – סי' יא; אמרי בינה או"ח ו; שו"ת מהרש"ם ח"ד סג; ברכת מרדכי ח"א יב; שו"ת אור לציון או"ח ח"א ב).

'אלא אמר רב יוסף: הכא בחוצה לארץ עסקינן דבעי למימר בפ"נ ובפ"נ, ולא מצי למימר' – הקשה הר"ן, והלא אמרו (לעיל ו.1) שמספיקה שמיעת קן קולמסא וקן מגילתא ואין צורך שיראה ממש? ותירץ שדוקא במי שיכול לראות מועיל שמיעה זו, כיון שהסופר ירא שמא יראהו, מה שאין כן בסומא. עוד יש לומר, שבסומא נראה הדבר שקר אם אומר 'בפני' (ולומר 'שמעתי קול קולמוס' אין די, שתקנו חכמים שיאמר דוקא 'בפני'). (עפ"י הרא"ש פ"ק סי' ג. וע' תוס' ריש דף ו.1). ומלבד כל זאת, אין שמיעת קולמוס מועילה אלא לענין 'לשמה', אבל לקיום החתימות, הרי צריך לראות ולהכיר ממש. ולכן הסומא אינו יכול לומר בפני נחתם' (שהרי גם רבה אית ליה דרבא). (רעק"א. ותמה על הקושיא מעיקרא).

(אגב, שני החכמים שהסבירו טעם דין הסומא, הלא הם רב ששת ורב יוסף, אשר היו שניהם סגי-נהור).

'בעו מיניה מרבי אמי: עבד מהו שיעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה... – רש"י פרש 'שליח לקבל' – לאו דוקא, הוא הדין בשליח להולכה, 'שאינן חילוק טעם ביניהם', אלא שכך נשאלה השאלה בבית המדרש. אולם שיטת הר"י אבן מגאש – הביאוהו הראשונים – ששליח להולכה יכול הוא להיות, על אף שאינו בתורת גטין וקדושין, והטעם לחלק, כתב הר"ן, לפי ששליח להולכה אינו אלא כשליח דעלמא, והרי העבד בר-שליחות הוא. ודוקא שליח לקבלה, שמתגרשת מיד בקבלתו, צריך שיהא בתורת גירושין, שאם לא כן, אין לו יד לקבל גירושין. באורו עדין טעון באור. והרחיבו האחרונים לבאר ענין זה, ועמדו גם על דברי השלחן-ערך, שבהלכות גרושין הביא את שתי השיטות בנוגע לשליח להולכה בעבד, ולגבי שליח קדושין סתם הדבר שאינו מועיל. וכתב ב'אבני מילואים' (לה, ט) על פי שיטת הרמב"ם (גירושין א ובכס"מ) שאמירת הבעל בנתינת הגט אינה מן התורה, וכל הגירושין מתבצעים על ידי הגט, נמצא שהשליח אינו אלא שליח למעשה נתינת בעלמא ואין הוא פועל מאומה בגירושין, מה שאין כן בשליח לקבלה, שידו צריכה להחשב כיד האשה. וכן בשליח להולכת קידושין, הרי הוא במקום הבעל לקדש. ועוד הרחיב בזה הגר"ד זצ"ל ב'ברכת שמואל' (סימנים לד-לו). וע"ע בהסבר החילוק בין שליח גירושין לקידושין, ובדקדוקי הסוגיא לשיטת הר"י מגאש, ב'שער המלך' (גירושין ו.1).

(ע"ב) 'עובר ירך אמו הוא, ונעשה כמי שהקנה לה אחד מאבריה' – תמהו בתוספות, כיון שלא משחרר את האם, כיצד תזכה בגט לעובר, הלא ידה קנויה לאדון. ובשלמא אם משחרר את כולה, אומרים 'גיטה וידה באין כאחד', אך כאן הלא ידה נשארת לאדוניה, והרי ידה כידו? ונראה, שעיקר קנין 'יד' שיש לו לאדם, אינו במה שגוף היד קנויה לו, אלא אך במה שהיד נחשבת ידו שלו על פי הדין. וכיון שעובר ירך אמו, הרי יש בה דין 'יד' גם לגבי העובר, ולא אכפת לנו כלל שהיד קנויה לאדון. ואם כן, שייך לומר 'גיטו וידו באין כאחד' לגבי העובר. (עפ"י הגר"ח הלוי – הל' עבדים).

דף כד

הערות ובאורים בפשט

'אשה מכי מטא גיטה לידה איגרשה לה' – יש לפרש בשלשה אופנים את שאלת הגמרא: א. כי מטא גיטה איגרשה, ואינה צריכה לאמירת בפ"נ ובפ"נ, אלא נאמנת בכל אופן. לפירוש זה, מכאן מקור לשיטת הרמב"ם (גירושין ז, כד; יב, ב; עבדים ו, ז). שאשה שגט יוצא מתחת ידה, מחזיקים אותה למגורשת, הגם שאין קיום לחתימות הגט. (עפ"י רשב"א; מ"מ; בהגר"א אה"ע קמב. וע' מ"מ).